

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра міжнародних економічних відносин**

КРУК Софія Василівна

**МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ
ТОВАРАМИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
освітньо-професійна програма
Міжнародні економічні відносини
кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «бакалавр»

Виконала студентка
Групи МЕВз-41
Крук Софія Василівна

Науковий керівник
К.е.н., доцент
Дем'янюк О.Б.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
« » 2024 р.
Завідувач кафедри

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Сільськогосподарська продукція як об'єкт міжнародних
торгівельних відносин

РОЗДІЛ 2. Аналіз сучасного стану міжнародної торгівлі
сільськогосподарськими товарами

2.1. Світові тенденції міжнародної торгівлі сільськогосподарською
продукцією

2.2. Україна у світовій торгівлі сільськогосподарськими товарами

РОЗДІЛ 3. Перспективи розвитку світової торгівлі сільськогосподарськими
товарами

ВСТУП

В умовах динамічного розвитку світової економіки міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами відіграє у ній фундаментальну роль, забезпечуючи продовольчу безпеку, стимулюючи економічне зростання та сприяючи сталому розвитку. Однак ця галузь постійно еволюціонує, стикаючись з комплексними та багатогранними викликами, пов'язаними із зростанням населення, змінами клімату, розвитком технологічного прогресу, політичними та глобальними факторами тощо.

Актуальність дослідження тенденцій міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами не викликає сумнівів. Дослідження сучасного стану та перспектив розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами є необхідним для розуміння складних факторів, які впливають на цю важливу галузь в світові економіці. Це дослідження допомагає країнам і підприємствам краще адаптуватися до змін на глобальному ринку, забезпечувати продовольчу безпеку, стимулювати економічний розвиток та впроваджувати стійкі практики.

Вплив глобалізаційних трендів на світову торгівлю сільськогосподарською продукцією постійно моніторять та досліджують міжнародні організації такі як СОТ, Продовольча та сільськогосподарська програма ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO), Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та інші. Питання розвитку міжнародної торгівлі продукцією сільського господарства на національному і глобальному рівнях досліджували і низка науковців, таких як К. Брензович, О. Дзяд, О. Дубляк, В. Решетило, І. Островський, Н. Патика, Ю. Перегуда, К. Пріб А. та ін. Однак враховуючи стратегічну значимість світової торгівлі продовольством та світового виробництва сільськогосподарської продукції для значної кількості країн світу, потребують більш глибокого дослідження сучасні тенденції у цій сфері міжнародної торгівлі та майбутні перспективи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз основних тенденцій міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами, виявлення основних факторів, що будуть впливати на розвиток світової агроторгівлі та обґрунтування перспектив її розвитку для сприяння глобальній продовольчій безпеці, сталому розвитку та економічному зростанню.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити місце сільськогосподарської продукції у торгівельних відносинах;
- дослідити світові тенденції у міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією;
- проаналізувати значення України у світовій агроторгівлі;
- виокремити основні фактори, що впливатимуть на світову торгівлю сільськогосподарською продукцією в майбутньому;
- виявити основні перспективні напрямки розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами.

Об’єктом дослідження є міжнародна торгівля товарами

Предметом дослідження є сучасний стан та перспективи розвитку світової торгівлі сільськогосподарськими товарами

Методи дослідження. У дослідженні для діагностики тенденцій розвитку світової торгівлі світового сільськогосподарською продукцією використано системний підхід та загальнонаукові методи наукового пізнання, економіко-статистичні методи, графічний метод, метод порівняння тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані урядами, підприємствами та міжнародним організаціям для розробки стратегії, які сприятимуть продовольчій безпеці, сталому розвитку та економічному зростанню.

РОЗДІЛ 1

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ПРОДУКЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖНАРОДНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Торгівля є потужнішим фактором економічного розвитку багатьох країн, що сприяє економічному процвітання та конкурентоспроможності країни, підтримці внутрішнього ринку та збільшенні зовнішнього. Стратегічне значення у міжнародній торгівельній практиці є торгівля товарами сільського господарства.

Згідно міжнародних стандартів щодо визначення та класифікації сільськогосподарської продукції встановлених Продовольчою та сільськогосподарською організацією (ФАО) до сільськогосподарської продукції належать:

– «продукти рослинного походження: зернові культури (пшениця, кукурудза, рис, ячмінь, овес, жито, просо, гречка та інші); бобові культури (квасоля, горох, сочевиця, нут, соя та інші); олійні культури (соняшник, ріпак, соя, льон, бавовна та інші); овочі (картопля, томати, цибуля, часник, морква, буряк, капуста, огірки, перець, баклажани та інші); фрукти та ягоди (яблука, груші, виноград, цитрусові, персики, абрикоси, черешня, вишня, полуниця, малина, суниця, смородина, агрус та інші); горіхи (волоські горіхи, фундук, мигдаль, кешью, фісташки та інші); гриби (культивовані та дикорослі); зелень (салат, петрушка, кріп, шпинат, щавель та інші); прянощі (перець, лавровий лист, коріандр, кмин, м'ята, меліса та інші)» [31];

– «продукти тваринного походження: м'ясо (яловичина, свинина, баранина, курятина, індичка, качка, гуска, кролик та інші); молоко та молочні продукти (молоко, вершки, сир, масло, йогурт, кефір, сметана та інші); яйця (курячі, перепелині, страусині та інші); мед бджолиний; шерсть та шкіра тварин» [31];

– «продукти рибальства та аквакультури: риба, морепродукти, риб'ячий жир та ікра» [31];

– «інші продукти: продукти бджільництва (прополіс, бджолиний віск, маточне молочко); яйця шовкопряда; шерсть та шкіра екзотичних тварин» [31].

Згідно вітчизняного законодавства «сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари) - продукція/товари, що підпадають під визначення груп 1-24 УКТ ЗЕД, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання» [15]. Оскільки Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) побудована на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС), яка є міжнародною номенклатурою товарів і використовується для митного оформлення та торгівлі на міжнародному рівні, то до сільськогосподарської продукції відносяться:

– «живі тварини; продукти тваринного походження, зазначені у групах 01 - 05 УКТ ЗЕД, зокрема живі сільськогосподарські тварини (велика рогата худоба, коні, вівці, кози, свині, птиця, бджоли, а також дикі тварини, що розводяться в неволі), м'ясо та їстівні субпродукти, молоко та продукти молочної промисловості, яйця та продукти з яєць; мед» [15];

– «продукти рослинного походження, зазначені у групах 06 - 14 УКТ ЗЕД, зокрема овочі, фрукти та горіхи; зернові культури (пшениця, рис, кукурудза, ячмінь, овес, жито, просо, сорго та інші зернові культури; насіння олійних культур та олії (насіння соняшнику, ріпаку, сої, бавовни, оливки, арахісу та інших олійних культур, а також отримані з них олії та жири); готові корми для тварин (комбікорми, гранули, премікси, вітамінні добавки та інші готові корми для тварин), рослинні волокна (бавовна, льон, коноплі, джут, сизаль та інші рослинні волокна)» [15];

– «жири та олії тваринного або рослинного походження; продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного або рослинного походження, зазначені у групі 15 УКТ ЗЕД» [15];

– «готові харчові продукти; алкогольні та безалкогольні напої і оцет; тютюн та його замінники, зазначені у групах 16 - 24 УКТ ЗЕД» [15].

Торгівля сільськогосподарською продукцією відіграє фундаментальну роль у світовій економіці, маючи значний вплив на добробут країн, як експортерів, так і імпортерів. Її значення виходить за межі простого обміну товарами, охоплюючи аспекти продовольчої безпеки, економічного розвитку, соціальної стабільності та екологічної стійкості.

Для країн-експортерів експорт агропродукції генерує валютні надходження, що стимулює економічне зростання, покращує добробут сільськогосподарських виробників та сприяє розвитку сільських територій. Внаслідок цього відбувається стимулювання розвитку інфраструктури та логістики (транспортної, портової та складської) і крім того, експортно орієнтоване сільське господарство стимулює інвестиції в наукові дослідження та розробки, спрямовані на підвищення продуктивності, якості та екологічності продукції та дає змогу країнам інтегруватися в світову торговельну систему, підвищуючи їх конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Країнам, які мають сприятливі умови для ведення сільського господарства важливо розвивати свій агропромисловий комплекс, оскільки він створює значну кількість робочих місць, стимулюючи зайнятість та добробут у сільській місцевості, сприяє підтримці малого та середнього бізнесу через створення сприятливих умов для розвитку фермерських господарств, переробних підприємств та інших суб'єктів малого та середнього бізнесу в агрогалузі.

Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією є важливою і для економіки багатьох країн-імпортерів, надаючи їм доступ до продуктів харчування, яких вони не можуть виробити самотійно, або виробляють у недостатній кількості. Торгівля сільгосппродукцією може бути інструментом для зміцнення політичних та дипломатичних відносин з країнами-експортерами,

розширюючи можливості для співпраці та зменшуючи ризики конфліктів, а зниження залежності від внутрішнього виробництва продуктів харчування може збільшити економічну безпеку країни-імпортера, роблячи її менш вразливою до зовнішніх шоків та економічних потрясінь. Крім того, це може сприяти стимулюванню виробників у країні-імпортері підвищувати якість своєї продукції, щоб конкурувати з імпортними товарами;

Сільське господарство та його продукція відіграють фундаментальну роль у суспільстві, виконуючи низку важливих функцій, зокрема [16] економічну, соціальну, екологічну, інституціональну та політичну.

Економічна функція пов'язана з виробництвом продовольчих товарів і сировини для переробки іншими галузями. Сільське господарство є одним з основних роботодавців у багатьох країнах світу, створюючи робочі місця в аграрному секторі, а також у пов'язаних з ним галузях, таких як переробка, транспортування та торгівля. Разом з цим забезпечує доходи для фермерів та їх сімей, стимулюючи економічну активність у сільській місцевості та сприяючи розвитку сільських територій. А за умови експорту агропродукції збільшує валютні надходження та стимулює економічне зростання в країні.

Соціальна функція сільського господарства «забезпечує продовольчий баланс і продовольчу незалежність держави, сприяє ефективній зайнятості сільського населення та збереженню сільського розселення, соціальну підтримку, зниження бідності й економічний розвиток на сільських територіях, тобто соціоприродну сумісність» [16].

Екологічна функція спрямована на захист навколишнього середовища, мінімальний вплив на клімат через впровадження екологічно чистих практик для зменшення негативного впливу, збереження і відтворення родючості ґрунтів та запобігання ерозії та деградації земель, підтримку біорізноманіття й агроландшафтів для забезпечення середовища проживання різноманітних видів рослин і тварин, які відіграють важливу роль у екосистемах.

«Інституціональна функція передбачає субординаційну та координаційну взаємодію формальних і неформальних інститутів суспільства» [16].

«Політична функція обумовлює стійкість і стратегування рішень органів влади та управління, наприклад, щодо реформування ринку земель сільськогосподарського призначення» [16]. Уряди можуть використовувати різні інструменти для регулювання сільського господарства, (субсидії, квоти, санітарні норми тощо), що можуть мати значний вплив на виробництво, ціни та доступ до продовольства. У свою чергу сільгоспвиробники та аграрні компанії можуть впливати на державну політику через лобіювання, фінансування політичних кампаній та інші методи. Також дефіцит продовольства, голод та соціальні заворушення можуть призвести до дестабілізації політичної системи та навіть до зміни влади, а контроль над продовольчими ресурсами може використовуватися як інструмент політичного впливу як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

На нашу думку, варто виділити і безпекову функцію с/г продукції, оскільки вона є джерелом їжі для зростаючого населення планети, захищаючи їх від голоду та недоїдання та забезпечує широкий спектр продуктів харчування, необхідних для здорового та збалансованого раціону, задовольняючи різні смакові вподобання та культурні потреби населення.

Крім того, сільське господарство є базою для наукових досліджень, спрямованих на підвищення продуктивності, стійкості та екологічності аграрного виробництва; сприяє розвитку суміжних галузей, зокрема постачає сировину для багатьох галузей промисловості, таких як текстильна, хімічна, біопаливна та фармацевтична; сільськогосподарські культури та продукти можуть використовуватися для виробництва біопалива та інших видів енергії.

Сільське господарство та його продукція мають особливе значення у світовій економіці. Основними факторами, що визначають основні тенденції міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією є зростання населення планети, з одного боку та підвищення вимог до якості та асортименту продуктів харчування. Крім того, торгівля сільськогосподарською продукцією відіграє вирішальну роль у світовій економіці, в частині

– забезпечення продовольчої безпеки (завдяки торгівлі країни можуть імпортувати продукти харчування, яких вони не виробляють самі, або виробляють у не достатній кількості, а також люди мають доступ до різноманітної та поживної їжі), а знання про тенденції в торгівлі сільськогосподарськими товарами допомагає розробляти ефективні стратегії для забезпечення стабільного постачання продовольства на світовий ринок, враховуючи зростаюче населення і змінні кліматичні умови;

– стимулювання економічного зростання (експорт сільськогосподарської продукції створює робочі місця та генерує доходи для фермерів, а також для інших людей, які працюють у цій галузі, що підвищує рівень життя в сільській місцевості), крім того розуміння міжнародних торговельних тенденцій дозволяє цим країнам диверсифікувати свою економіку, розширювати ринки збуту, підвищувати доходи від експорту і створювати нові робочі місця;

– сприяння спеціалізації та ефективності продукції (країни спеціалізуються на виробництві тих сільськогосподарських продуктів, які вони можуть виробляти найефективніше, що призводить до збільшення загального обсягу виробництва та зниження цін для споживачів);

– зміцнення міжнародних відносин (торгівельні відносини між країнами зменшують ймовірність міжнародних конфліктів, оскільки стають більш залежними одна від одної);

– забезпечення доступ до нових технологій та знань (впровадження нових технологій та знань у галузі сільського господарства, допомагає країнам підвищити продуктивність та покращити якість своєї сільськогосподарської продукції). Аналіз цих тенденцій допомагає зрозуміти, які технології стають драйверами ринку і які країни лідирують у їх впровадженні .

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ

2.1. Світові тенденції міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією

Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією має велике значення для світової економіки, оскільки забезпечує продовольчу безпеку, стимулює економічне зростання, сприяє спеціалізації та ефективності, зближує країни та забезпечує доступ до нових технологій та знань.

Аналіз тенденцій експорту і імпорту торгівлі сільськогосподарською продукцією, показують, що фактично світова торгівля у цій сфері є збалансованою (рис. 2.1), тобто потоки експорту-імпорту майже не відрізняються вартісними показниками, хоча вартісні показники імпорту, хоча і не на багато перевищують обсяги експорту. Крім того, аналіз вартісних показників міжнародної торгівлі агропродукцією демонструє постійне збільшення обсягів торгівлі с/г товарами як в експортному, так і в імпортному еквівалентах (рис. 2.1).

За даними СОТ, як видно з рис. 2.1, загальний обсяг світової торгівлі з 2005 року зріс більш, ніж утричі, з 958 млрд. дол. США до понад 3 трл.дол.США у 2022 році.

Примітно, що у кризові роки (глобальна економічна криза 2008 та криза пандемії Covid-19) відбувалося різке зростання вартісних показників світової торгівлі продовольством. Причинами таких тенденцій є те, що в умовах кризи зазвичай значно скорочується пропозиція (через пошкодження врожаю, перебоями в ланцюгах постачання, або скороченням виробництва), а отже зростає попит (пов'язано з панікою, зростанням безробіття, або міграцією людей з постраждалих регіонів) на продовольство на світовому ринку, що стимулює

зростання цін, яке ще й може бути пов'язане з спекуляціями на ринку продовольства і штучним підвищенням цін.

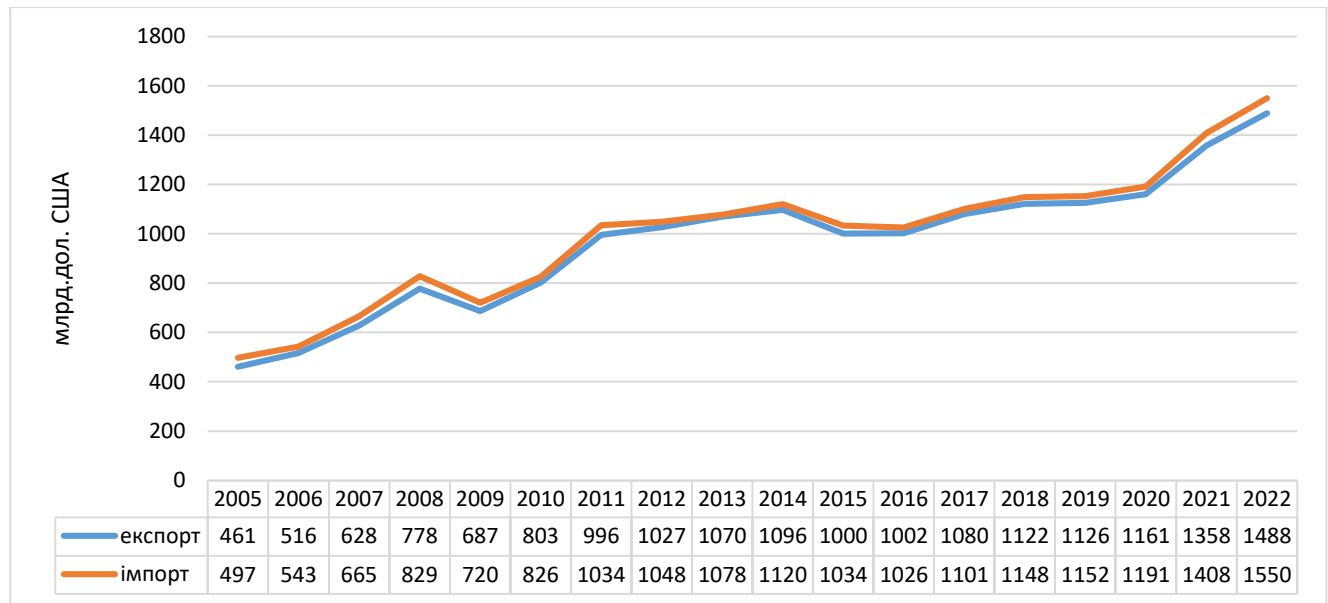

Рис. 2.1. Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією (продовольчі товари) за 2005-2022 роки, млрд.дол.США

Примітка. Побудовано автором на основі [33]

За даними ФАО, вартість світового експорту сільськогосподарської продукції (продовольчих і непродовольчих товарів) у 2022 році перевищила 1,9 трлн. дол. США, що в номінальному вираженні в 2,9 рази перевищує показник 2005 року (рис. 2.2). Продовольчі товари (за винятком риби) спричинили більшу частину цього збільшення, і їх частка в загальній торгівлі сільськогосподарською продукцією зросла за той самий період з 83% у 2005 році до 85 % [26].

Тенденції у вартості експорту агропродукції значною мірою відображають зміни міжнародних цін, які різко зросли в 2007/2008 роках під час глобальної економічної кризи, що загострила питання продовольчої безпеки (під час якої ціни на зернові досягли рекордного рівня) і залишалися високими впродовж 2011-2014 рр.

Як видно з рис. 2.2. зростала і частка сільськогосподарської продукції у загальній вартості торгівлі товарами з 6,2 % у 2005 році до 7,6 % у 2022 році. Пікові показники у 2009 (7,5 %) та 2020 (8,5 %) пов'язані, відповідно, з фінансовою кризою 2008 року та кризою пандемії COVID-19, яка вплинула на

світову торгівлю та призвела до зниження загальної вартості товарів через зменшення товаропотоків або коливань цін, тоді як вартість торгівлі сільськогосподарською продукцією зростає, що призвело до збільшення частки сільськогосподарської продукції в загальній торгівлі товарами.

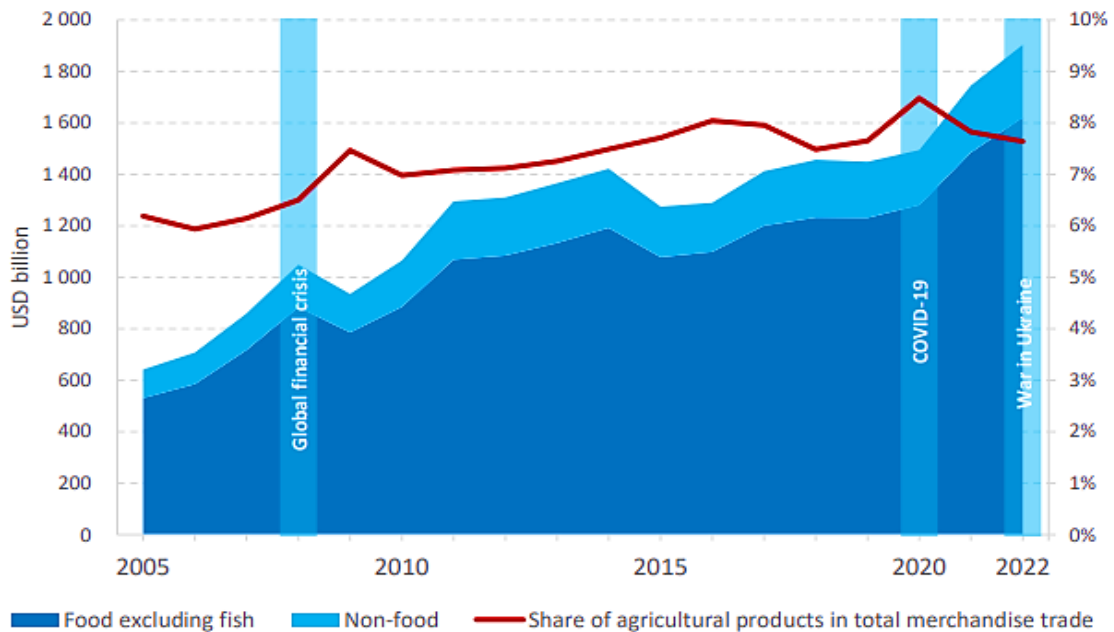

Рис. 2.2. Вартість світового експорту сільськогосподарської продукції за групами та частка в загальній торгівлі товарами [31].

У 2022 році частка стабілізувалася, повернувшись до рівня до пандемії 2019 року, що підкреслює стійкість світової торгівлі агропродовольчими товарами. Ланцюги поставок швидко адаптувалися, і в результаті обсяги торгівлі продуктами харчування в усіх основних економіках повернулися до рівнів, які спостерігалися до пандемії.

Якщо порівнювати вартість експорту (в середньому за три роки) в періоди 2000-2002 та 2020-2022, то як видно з рис. 2.3, найбільше у вартісному еквіваленті зріс середній експорт за групою «Насіння олійних культур, жири, олії» у 2020-2022 періоді порівняно з 2000-2002 рр до 252,1 млрд. дол. США з 38,4 млрд. дол. США. Також значні зростання показали с/г товари за групами «Зернові і зернопродукти», «Фрукти, овочі, рослини» та «Кава і чай».

Рис. 2.3. Зміни в експорті за категоріями продуктів між середнім базовим періодом (2000-2002) та (2020-2022)

Примітка. Побудовано автором на основі [33]

Також майже утричі збільшилась вартість експорту за групами «Продукти тваринного походження», «Молочні продукти» та «Напої та тютюн».

Як видно з рис. 2.4 вартість світового експорту продовольства з 2005 до 2022 зросла в 3 рази, в номінальному вираженні з 530 млрд.дол. США у 2005 році до 1,66 трлн. дол. США у 2022 році. На фрукти та овочі припадала найбільша частка у 19% загальної вартості експорту продовольства (крім риби) у 2022 році, за ними йшли зерно та зернові продукти (17 %) і м'ясо та м'ясні напівфабрикати (12 %) (рис. 2.4). Хоча частка груп «фрукти і овочі» та «м'ясо та м'ясні напівфабрикати» у 2022 р. порівняно з 2005 роком скоротилися на 2 % кожна, а частка у вартості зернових зросла на 2%, ці групи сільськогосподарської продукції складають майже 50% у вартості світового продовольства

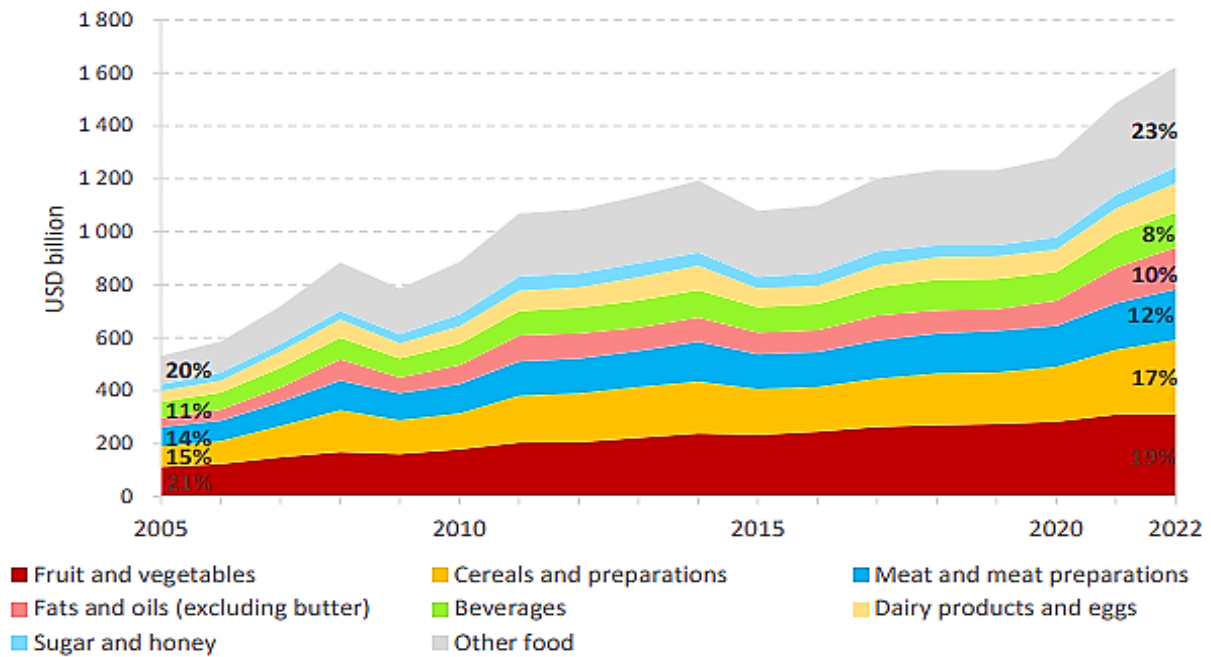

Рис. 2.4. Вартість світового експорту продовольства (за винятком риби) за групами [31]

На вартісні показники експорту вплинуло і глобальне виробництво основних с/г культур зросло з 2000 року на 54 % (на 3,3 млрд/ тонн) і сягнуло 9,5 млрд. тонн у 2021р, що на 2 % вище, ніж у 2020 році (рис.2.5). Найбільшу частку у глобальному виробництві, складають зернові, цукрові культури і фрукти та овочі. Однак протягом аналізованого періоду у 2021 році по групах зернових і цукрових культур виробництво скоротилося на 2 % порівняно з 2000 році, то у групі «овочі та фрукти» відбулось зростання. Найбільше зростання відбулося у виробництві олійних рослин, яке змінилось на 4%. Збільшення виробництва в основному пояснюється комбінацією факторів, пов'язаних із зростанням використання зрошення, пестицидів і добрив і, меншою мірою, через збільшення посівних площ; у зростаючих тенденціях відіграють роль і такі фактори як покращення методів ведення сільського господарства, використання високоврожайних культур тощо.

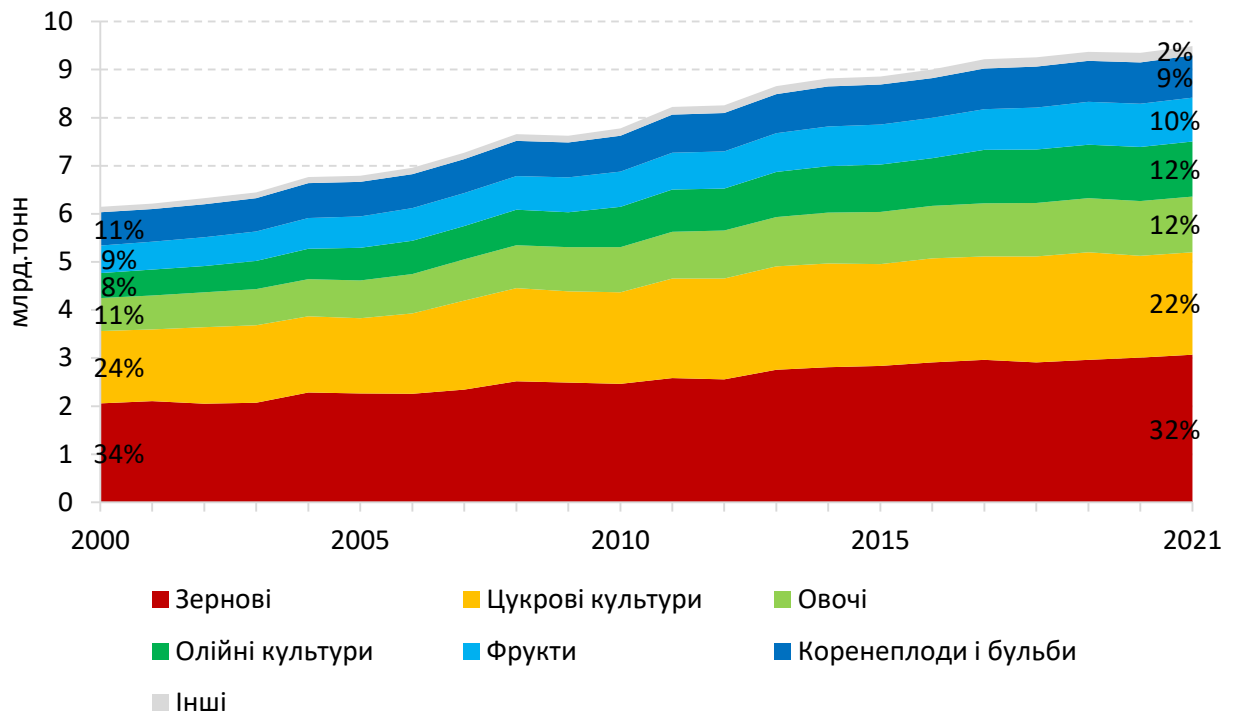

Рис. 2.5. Світове виробництво основних культур за товарними групами [27]

Як бачимо на рис. 2.6 у 2021 році світове виробництво м'яса перевищило 350 млн. тонн, що на 53 % більше, ніж у 2000 році. Зростання виробництва між 2020 та 2021 роками досягло 4 %, що є найшвидшим за період 2000–2021 років. При чому лише на три основні групи (курятину, свинина та велика рогата худоба) припадало майже 90 % світового виробництва м'яса. З 34 % світового виробництва у 2021 році куряче м'ясо продемонструвало найбільше зростання в абсолютному та відносному вираженні з 2000 року і було найбільш виробленим видом м'яса в 2021 році. Свиняче м'ясо також становило 34 % від загальної кількості у 2021 році порівняно з 39 % у 2000 році та 32 % у 2020 році. Скорочення світового виробництва м'яса свинини у 2018-2019 рр пов'язане зі спалахом африканської чуми свиней в країнах Азії наприкінці 2018 року та продовжилася у 2019 -2020 роках. Проте виробництво свинини відновилося в 2021 р. до 120 млн. тонн (+11 %) – вище рівня 2018 р. – і стало причиною значного зростання світового виробництва м'яса, згаданого вище. Частка м'яса великої рогатої худоби впала з 24 % у 2000 році до 20 % у 2020 році.

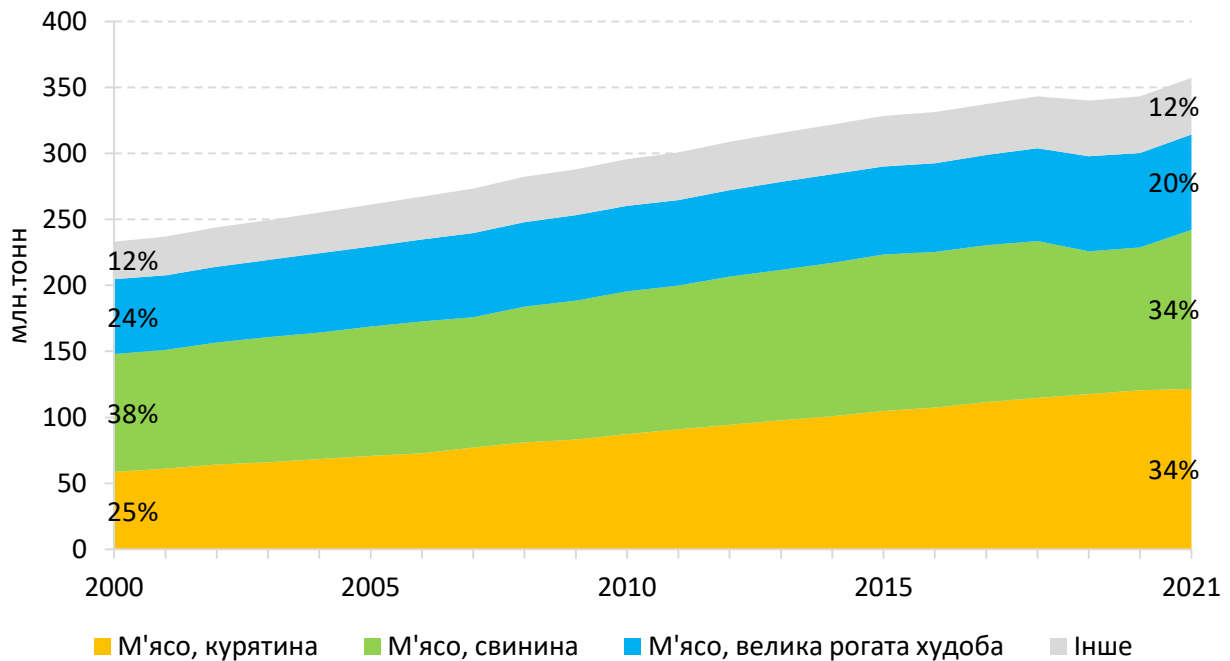

Рис. 2.6. Світове виробництво м'яса за товарними групами [27]

Порівняльна перевага у виробництві сільськогосподарської продукції може залежати від багатьох факторів, включаючи відмінності в кліматі, наявність продуктивних сільськогосподарських угідь, політичні та демографічні чинники. Усі ці фактори разом відіграють ключову роль у визначенні торгових потоків між регіонами та країнами.

З точки зору чистої торгівлі продовольством в світі, визначеної як номінальна вартість експорту за вирахуванням імпорту два регіони виділяються тенденціями, які є не тільки постійними, але й посилюються – це Америка як найбільший нетто-експортер із профіцитом у 175 млрд. дол. США у 2022 році та Азія як найбільший нетто-імпортер із дефіцитом у 293 млрд. дол. США (рис. 2.7). Океанія залишалася нетто-експортером продовольства протягом періоду 2005–2022 років, а Африка — нетто-імпортером. У той час як профіцит Америки та Океанії, а також дефіцит Африки та Азії збільшився між 2005 та 2022 роками, Європа, яка була нетто-імпортером продовольства (за винятком риби) протягом більшої частини періоду, стала нетто-експортером у 2013 році та обігнала Океанію у 2019 році, проте у 2022 році чиста торгівля в європейському регіоні скоротилася, внаслідок військових дій на континенті.

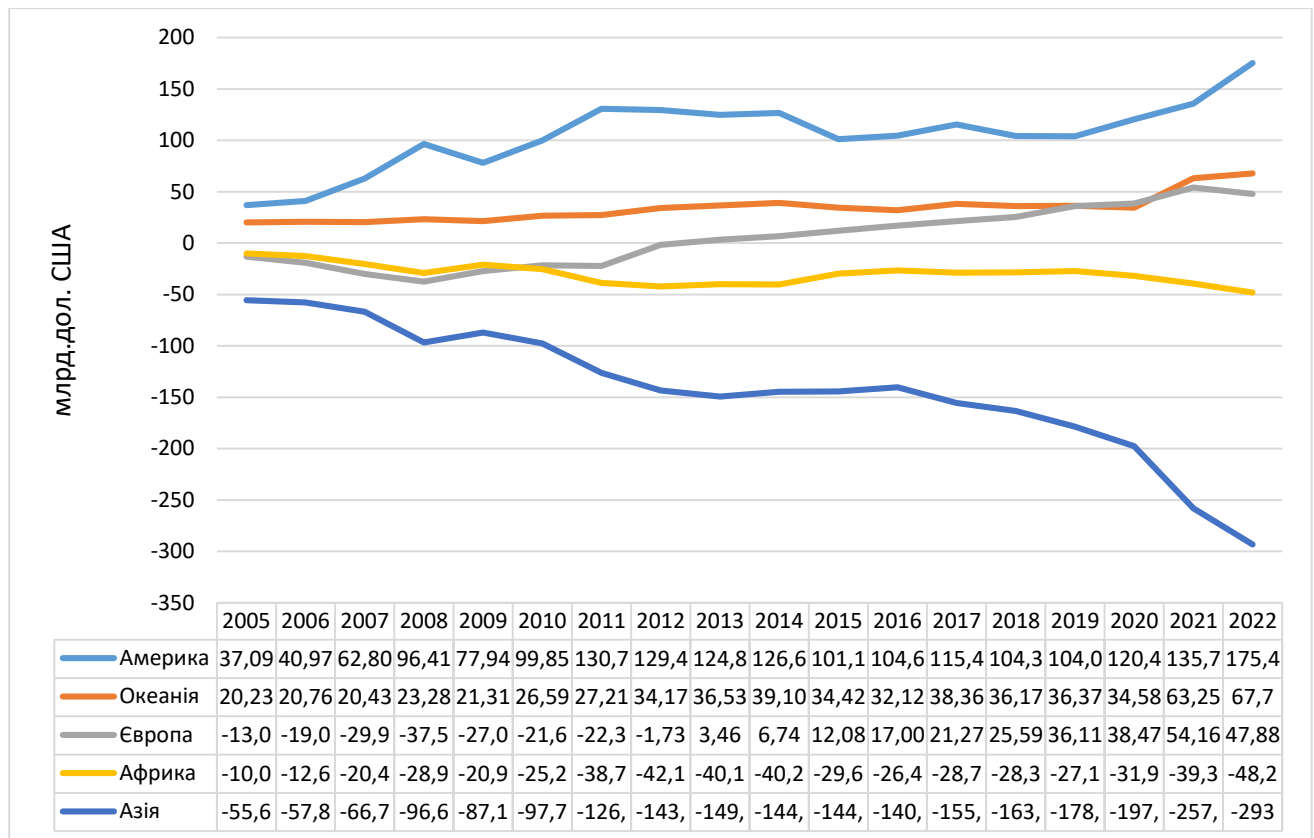

Рис. 2.7. Чиста торгівля продовольством за регіонами за 2005-2022 рр

Примітка. Побудовано автором на основі [27; 30; 31]

Торговельні потоки суттєво відрізняються між регіонами та групами товарів (рис. 2.8). Найбільші індивідуальні імпорتنі потоки у 2022 році спостерігалися для зернових та зернопродуктів в Азію (83,4 млрд. дол. США) та експорту з Америки (48,5 млрд. дол. США). Загалом Азія була найбільшим імпортером зернових, молочних продуктів і яєць, жирів і олій, м'яса і м'ясних напівфабрикатів, а також цукру і меду; для напоїв найбільшим імпортером була Америка, а для фруктів і овочів – Європа. Найбільшим експортером напоїв, молочних продуктів і яєць була Європа; Північна і Південна Америка лідирувала в експорті фруктів і овочів, зернових, м'яса і м'ясних напівфабрикатів, а також цукру і меду, тоді як Азія була найбільшим експортером жирів і олії.

Аналізуючи дані рис. 2.8, маємо, що у 2022 р. Америка, Європа та Океанія були нетто-експортерами майже всіх групах товарів. Америка була нетто-імпортером напоїв (-19,9 млрд. дол. США), головним чином за рахунок імпорту алкогольних напоїв. Європа була нетто-імпортером фруктів і овочів (-36,1 млрд.

дол. США) і цукру та меду (–0,6 млрд. дол. США), а Океанія була нетто-імпортером цукру та меду (млрд. дол. США). Азія була нетто-імпортером усіх товарних груп, а Африка — нетто-експортером лише фруктів і овочів [31].

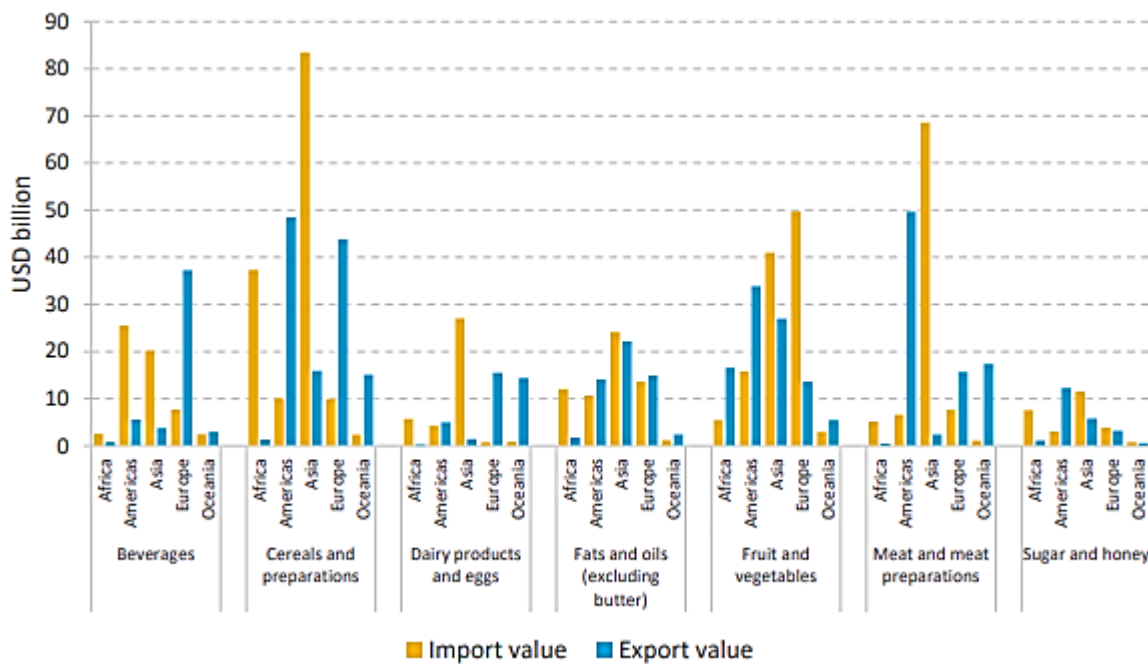

Рис. 2.8. Імпорт та експорт продуктів харчування (крім риби) за основними категоріями та регіонами у 2022 році [31]

У 2022 році найбільший експортний потік продуктів харчування спостерігався між Бразилією та Китаєм і становив 46,7 млрд. дол. США. Шість із десяти найбільших торговельних потоків ілюструють масштаби взаємної торгівлі продовольством між США та Мексикою та Канадою – США, також виділяється взаємна торгівля між Німеччиною та Королівством Нідерландів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Найбільші продовольчі (крім риби) торгові потоки між країнами у 2022 році

Експорт	Імпорт	Вартість, млрд.дол. США
Бразилія	Китай	46,7
Мексика	США	39,1
Канада	США	38,4
США	Китай	37,8
Нідерланди	Німеччина	30,2
США	Канада	29,8
США	Мексика	27,9

США	Японія	14,2
Німеччина	Нідерланди	13,9
Нідерланди	Бельгія	13,9

Примітка. Складено автором на основі [27; 30; 31]

Індекс продовольчих цін (The FAO Food Price Index (FFPI)) визначається Продовольчою та сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй (ФАО) і є показником щомісячної зміни міжнародних цін на кошик продовольчих товарів, що складається із середнього значення п'яти індексів цін товарних груп (зернові, молочні продукти, м'ясо, олії та цукру), зважених на середні частки експорту кожної з груп за 2014-2016 рр. [19; 26]. Як видно з рис. 2.9 з 2000 року він зріс на 68,8 пункту з 53,7 до 121,4 пунктів у 2023 році.

Рис. 2.9. Індекс продовольчих цін ФАО за 2000-2022 рр [26]

Індекс продовольчих цін ФАО підскочив у 2007/2008 роках під час кризи продовольчої безпеки, коли ціни на зернові культури досягли рекордних рівнів, особливо на рис і пшеницю. Індекс цін на продовольство ФАО знизився на ранній стадії пандемії COVID-19 відображаючи невизначеність, з якою могли

стикнутися товарні ринки. Однак у період з травня 2020 року по березень 2022 року він зріс до 159,7 пункту, що є найвищим значенням за всю історію, через сукупність факторів, зокрема вплив пандемії COVID-19 на ланцюги поставок, відновлення активності та попиту в 2021 році та зрив експорту зернових та рослинних олій з Російської Федерації та України. Потім індекс цін на продовольство ФАО різко знизився між червнем 2022 року та липнем 2022 року – до рівня, майже близького до рівня лютого 2022 року, а потім повільніше, до 121,1 пункту в серпні 2023 року, що більш ніж на 20 пунктів вище середнього показника 2020 року [19].

Проведений аналіз показав, що світова торгівля сільськогосподарськими товарами зазнає значних змін протягом 21 століття, характеризуючись низкою ключових тенденцій, пов'язаних з постійно зростаючими обсягами світової торгівлі сільгосппродукцією, зумовлених зростанням населення планети, підвищенням рівня доходів (зростання добробуту населення стимулює споживання більш дорогих та якісних продуктів харчування) й урбанізацією (зростання міського населення веде до зміни структури споживання їжі, збільшуючи попит на перероблені продукти харчування) та зі зміною структури торгівлі в частині зростання частки продукції з високою доданою вартістю, такої як м'ясо, молочні продукти, фрукти та овочі за одночасного зниження частки сировини та продуктів первинної обробки.

2.2. Україна у світовій торгівлі сільськогосподарськими товарами

Україна володіючи значними запасами родючих ґрунтів, маючи вигідне географічне розташування, сприятливі природно-кліматичні умови має потенціал для розвитку сільського господарства та виробництва великої кількості високоякісної сільськогосподарської продукції, здатної конкурувати на міжнародних аграрних ринках.

Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією (рис.2.10) показує, що від початку 21 ст Україна почала суттєво нарощувати свій експортний потенціал у цій сфері, який з різними варіаціями спостерігався аж до 2022 року, коли військові дії призвели до скорочення як показників по експорту, так і по імпорту.

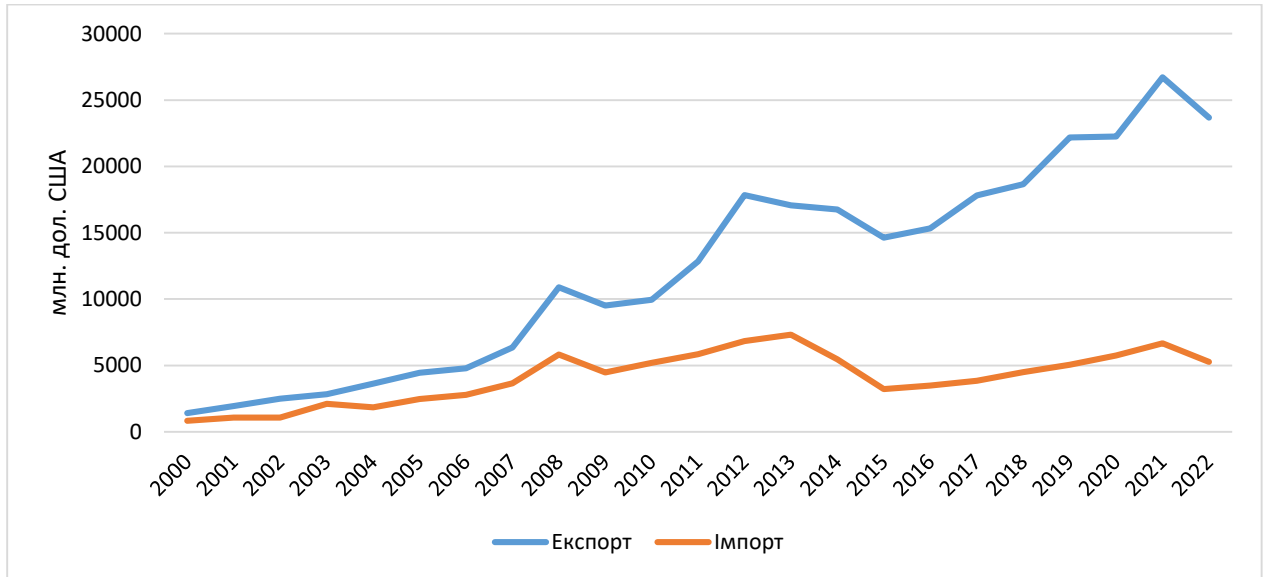

Рис. 2.10. Динаміка зовнішньої торгівлі України сільськогосподарською продукцією за 2000-2022 роки (млн.дол. США)

Примітка. Побудовано автором на основі [33]

Експорт сільськогосподарської продукції з України має зростаючі тенденції не тільки у вартісних показниках, але й з 2008 року відбувається стабільне зростання його частки у світовому аграрному експорті (рис.2.11).

Частка українського експорту с/г продукції в світовому значно зросла з початку 21 ст.: від 4,7% у 2000 році до майже 20 % у 2021 році, однак у 2022 році ця частка скоротилася до 15,9%. Що підтверджує важливість України для світового ринку сільськогосподарської продукції.

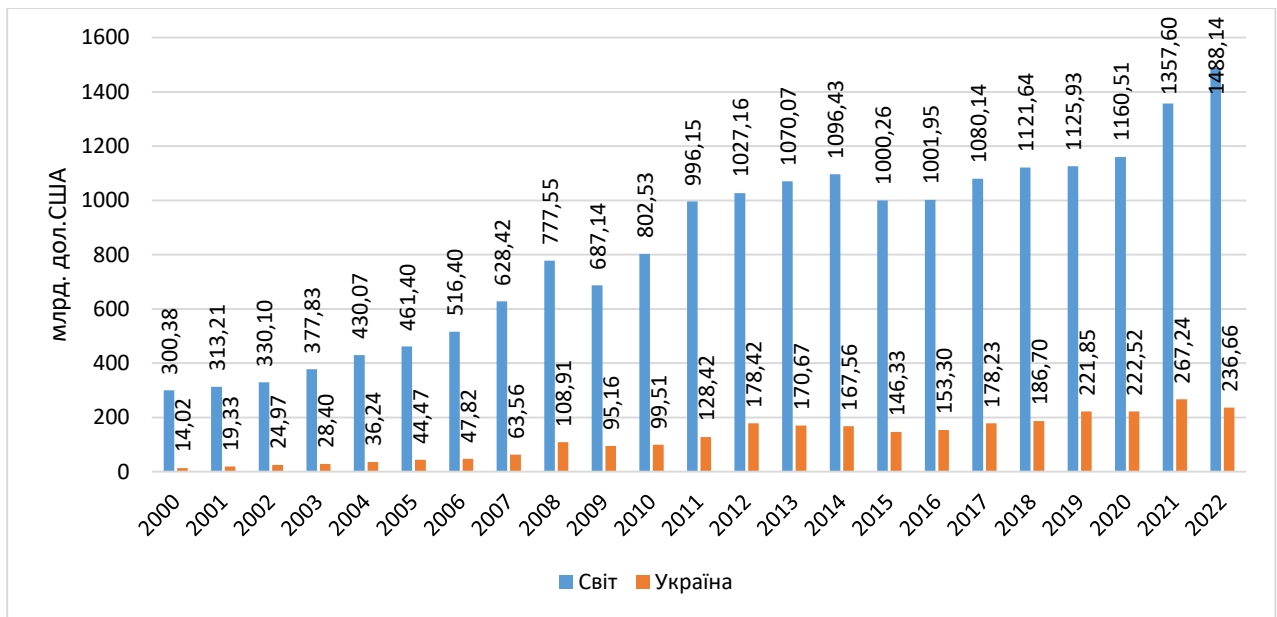

Рис. 2.11. Світовий і вітчизняний експорт сільськогосподарської продукції за 2000-2022 рр (млрд.дол.США)

Примітка. Побудовано автором на основі [33]

В останні роки Україна є важливим світовим виробником та експортером сільськогосподарської продукції, включаючи зерно та рослинні олії. У 2017-2021 роках Україна виробляла приблизно 4% світового виробництва пшениці, 3% кукурудзи та 6% ячменю та займала важливу частку світового експорту цих товарів, відповідно 9%, 14% та 14%. 12% відповідно (рис. 2.12). Значення України на світовому ринку для деяких олійних культур є ще вищим, виробництво насіння соняшнику становить понад 25% від загального світового виробництва. Україна є найбільшим у світі експортером соняшnikової олії, на яку припадає понад 43% світового експорту соняшnikової олії. За даними FAO, ці показники експорту сільськогосподарської продукції входять до п'ятірки найбільших експортерів сільськогосподарської продукції.

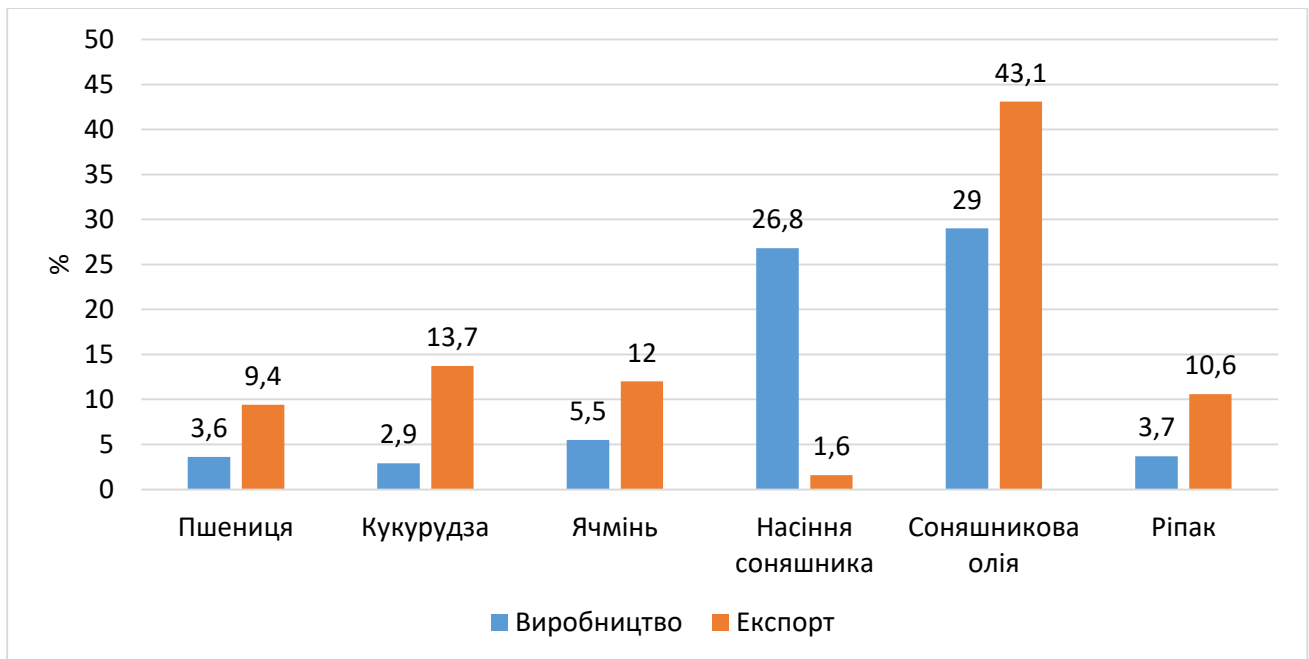

Рис. 2.12. Частка України в світовому виробництві та експорті деяких сільськогосподарських товарів у 2017-2021 рр., %

Примітка. Побудовано автором на основі даних FAO[26; 27; 30]

З лютого 2022 року в Україні діє воєнний стан, який суттєво вплинув на різні сфери життя, включно з аграрним сектором. Російське вторгнення у 2022 році спричинило величезне спустошення та підірвав сільськогосподарського сектору, а також економіки загалом.

Російське вторгнення призвело до масштабних руйнувань і викликів для сільськогосподарської промисловості України, порушивши виробництво та торгівлю продовольством в Україні і поставивши під загрозу продовольчу безпеку України та світу.

«Цілеспрямовані атаки російської армії на українське сільське господарство, такі як обстріли сільськогосподарських об'єктів та інфраструктури по всій Україні, мінування та спалювання сільськогосподарських угідь поблизу зон активних бойових дій, п'ятимісячна блокада чорноморських портів (і відновлення блокади станом на липень 2023 року) та підірив дамби Каховської ГЕС, надзвичайно ускладнили функціонування українського аграрного сектору» [24]. Ці дії мали особливо руйнівний вплив на експортоорієнтований агробізнес, особливо на ранніх етапах конфлікту.

Найбільш гострі проблеми виникли у частині агробізнесу, яка спеціалізується на вирощуванні зернових та олійних культур для експорту. «Є багато задокументованих фактів крадіжки росіянами зерна з тимчасово окупованих територій, підпалів посівів поблизу зон активних бойових дій, бомбардування елеваторів або мінування сільськогосподарських угідь. Але найбільшої шкоди українському зерновому експорту було завдано на початку війни, коли російський військово-морський флот заблокував чорноморські порти, через які раніше відправлялося за кордон 95% українського зернового експорту. Це повністю паралізувало експортоорієнтоване сільське господарство України та спричинило безпрецедентну світову продовольчу кризу» [24].

Слід зазначити, що виробництво в Україні таких ключових культур, як пшениця, кукурудза, ячмінь і соняшник, скоротилося майже на третину порівняно з середнім показником з 2017 по 2021 роки. Крім того, пошкодження інфраструктури та блокада портів серйозно перешкодили експорту цих культур, що призвело до значного падіння експорту протягом 2022-2023 років (рис. 2.13). Внаслідок пошкодження інфраструктури у 2022 році було експортовано більшу кількість насіння соняшнику замість переробки всередині країни, що призвело до незначного збільшення експорту олії порівняно з історичними нормами.

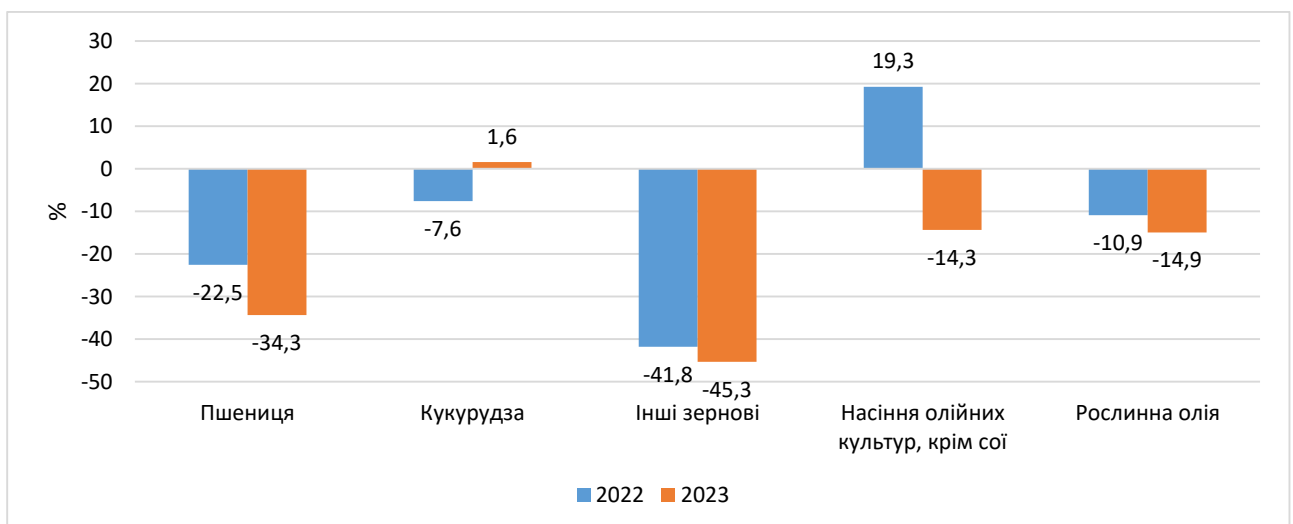

Рис. 2. 13. Український експорт окремих сільськогосподарських товарів у 2022 та 2023 роках порівняно з показниками 2017-2022 рр, %

Примітка. Побудовано автором на основі даних FAO[26; 27; 30]

«За підрахунками експертів, Україна контролює 8% глобального експорту зернових, 7% рослинних олій, здебільшого соняшникової, і 3% насіння олійних: ріпаку і сої» [21], отже Україна є провідним світовим експортером зернових. Україна є 3-ою у світі по виробництву ячменю, 4-ою по виробництву кукурудзи і 5-ою по виробництву пшениці, а війна в Україні суттєво вплинула на торгівлю цими сільськогосподарськими товарами, зокрема на український експорт [22]. Після вторгнення росії в Україну та блокування нею українських портів зерно та інші сільськогосподарські товари створили загрозу глобальній продовольчій безпеці, що вимагало пошуку і необхідності створення альтернативних логістичних маршрутів з використанням усіх відповідних видів транспорту.

Такі ініціативи, як «Чорноморська зернова ініціатива», заснована в липні 2022 року, і «Шляхи солідарності між Європейським Союзом і Україною» [22] відіграли ключову роль у відновленні торговельних каналів, що мали вирішальне значення для підтримки глобальної продовольчої безпеки.

У рамках відповіді ЄС на солідарність з Україною Європейська комісія представила низку дій, щоб допомогти Україні експортувати сільськогосподарську продукцію. «У травні 2022 року Європейська комісія розпочала виконання Плану дій шляхів солідарності з метою встановлення альтернативних логістичних маршрутів залізничними, автомобільними та внутрішніми водними шляхами під назвою Шляхи солідарності» [22].

З травня 2022 року по січень 2024 року ця ініціатива Єврокомісії дозволила Україні експортувати близько 122 млн тонн товарів, у тому числі 66 млн тонн зернових, олійних культур і супутніх товарів. В межах ініціативи «Шляхи солідарності» Україна змогла експортувати близько 58% зерна з початку війни. Близько 42% експорту українського зерна проходить через українські чорноморські порти.

Крім того, «Шляхи солідарності» дозволили Україні імпортувати близько 45 млн. тонн необхідних товарів, як то військова та гуманітарна допомога, паливні матеріали та інші товари.

Сукупна вартість торгівлі через «Шляхи солідарності» оцінюється у приблизно 139 мільярдів євро, з яких понад 46 мільярдів євро складає український експорт, а понад 93 мільярди євро – український імпорт.

Як видно з рис. 2.14 найнижчі показники по експорту с/г продукції спостерігаються у квітні 2023 року, які скоротилися найбільше за весь період воєнного стану в Україні і склали 2,1 млн. тонн. Основними причинами скорочення обсягів експорту було: «саботаж повноцінної роботи «зернового коридору» російською стороною, заборона імпорту всієї продукції АПК та тимчасова заборона транзиту Польщею, а також заборона імпорту певних видів агропромислової продукції Угорщиною, Болгарією та Словаччиною» [20]. При чому у квітні падіння обсягів експорту спостерігалось за усіма групами агропродукції.

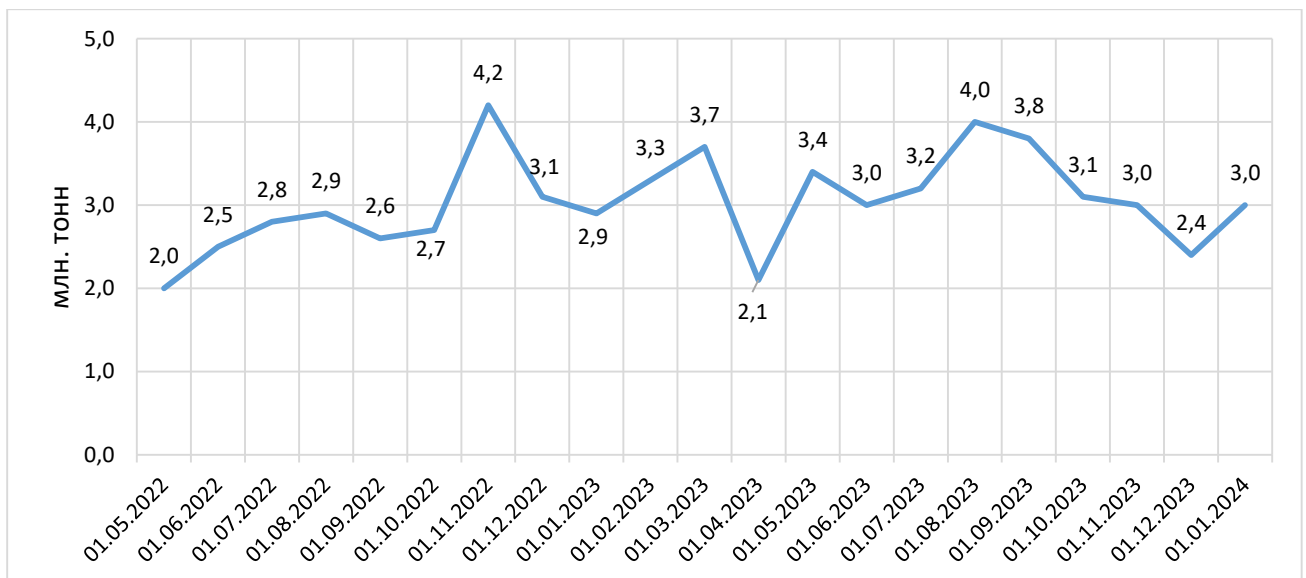

Рис. 2.14. Експорт зернових, олійних та іншої супутньої продукції через «Шляхи солідарності» з травня 2022 по січень 2024 р. [22]

Війна в Україні мала руйнівний вплив на сільські домогосподарства і за оцінками FAO, завдала збитків приблизно на 2,25 млрд дол. США, з яких приблизно 1,26 млрд дол. США в рослинництві та 0,98 млрд дол. США у тваринництві. Особливо сильно війна вплинула на сільськогосподарське виробництво: 25% сільськогосподарських господарств в Україні або припинили,

або скоротили обсяги виробництва, а у прифронтових регіонах цей показник сягає 38%.[32].

Проте, навіть за складних обставин сільськогосподарська галузь України демонструє надзвичайну стійкість та гнучкість у зниженні ризиків, пов'язаних з умовами війни. Незважаючи на понад два роки активних військових дій на території держави, Україна зберігає позиції надійного експортера сільськогосподарської продукції та відіграє важливу роль у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ

Міжнародна сільськогосподарська торгівля пов'язує продовольчі системи країн. Завдяки ефективному переміщенню сільськогосподарської продукції в усьому світі з надлишкових до дефіцитних регіонів торгівля продовжує відігравати вирішальну роль у забезпеченні споживачів у всьому світі достатньою кількістю безпечних і поживних продуктів харчування, одночасно створюючи дохід для фермерів, робітників і торговців у сільському господарстві та харчовій промисловості.

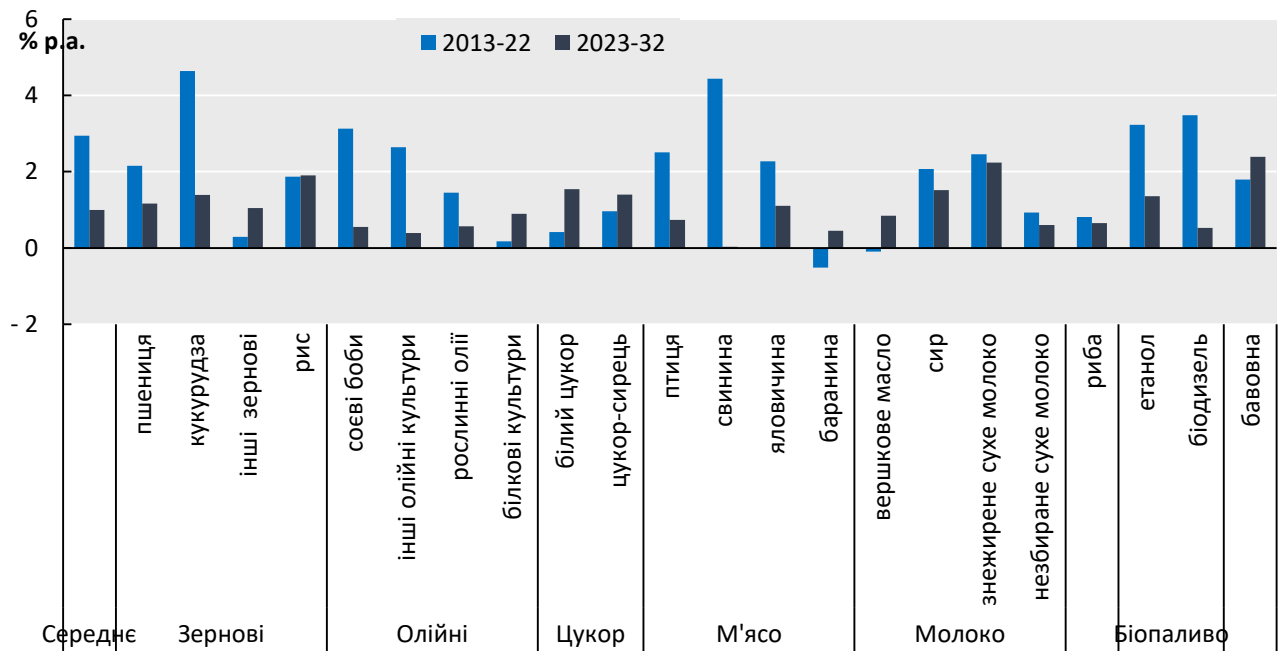

Рис. 3.1. Прогноз зростання обсягів торгівлі за товарами до 2032 р [25]

Прогнозні показники розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією показують скорочення середньорічного зростання обсягів торгівлі за вибраними товарами, охопленими звітом OECD-FAO. Як видно з рис. 3.1. товари, які зробили найбільший внесок у загальне зростання торгівлі агропродовольчими товарами за останнє десятиліття (2013-2022 рр), суттєво скоротять свою частку у наступному прогнозованому

десятилітті в загальних обсягах торгівлі. Це стосується таких товарів як кукурудза, соя, пшениця, олійні культури. Крім того прогнозується скорочення в групі «М'ясо» за усіма групами, крім баранини. Натомість прогнозується зростання по таких товарах як рис, білкові культури, цукор та бавовна. зробили.

Зростання торгівлі м'ясом птиці та яловичини різко впаде через уповільнення конвергенції дієт і скорочення китайського імпорту з Європи та регіонів Латинської Америки та Карибського басейну. Надзвичайно високе зростання торгівлі свининою за попереднє десятиліття було зумовлене спалахом африканської чуми свиней у Китаї, через що країна змусила країну масово імпортувати м'ясо у 2019 та 2020 роках.

Збільшення обсягів торгівлі бавовною відображатиме зростаючий попит на бавовну-сирець з боку текстильної промисловості, яка переважно розташована в країнах з обмеженим виробничим потенціалом (наприклад, Бангладеш, В'єтнам). Високий імпорتنний попит на бавовну-сирець буде в основному задоволений за рахунок зростання експорту з найбільших експортерів (США, Бразилія та країни Африки на південь від Сахари). Міжнародна торгівля цукром продовжить зростати, головним чином відображаючи зростання попиту з боку дефіцитних регіонів у країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Очікується, що торгівля рисом зросте завдяки надлишковому сальдо виробництва Індії, головним чином спрямованому на країни Африки на південь від Сахари.

Критично важливим фактором, що визначає стан світової торгівлі є виробництво сільськогосподарської продукції, формуючи потоки товарів, ціни та динаміку ринку. Воно впливає на продовольчу безпеку, економічний розвиток, цінову стабільність, і адаптацію до кліматичних змін. Зміна клімату посилює масштаби та частоту екстремальних погодних явищ, що спонукає виробників коригувати свої методи виробництва, санітарні та фітосанітарні умови тощо

За прогнозами OECD-FAO, як видно з рис. 3.2. протягом наступного десятиліття (2023-2032) очікується, що глобальне виробництво (виміряне в постійних цінах) сільськогосподарських товарів, зростатиме на 1,1% річних, що

є нижчими темпами, ніж у попереднє десятиліття (2013-2022 рр). Зниження стимулів до зростання зумовлене послабленням очікуваної валової прибутковості виробників як від продажів, так і через зміни витрат. Очікується, що надходження від продажу продукції не підуть на стабільне зростання через прогнозовані постійні або дещо знижувальні тенденції світових цін у реальному вираженні та повільніше зростання населення. Очікується, що витрати на виробництво зростуть, зокрема через зв'язок між цінами на енергоносії та добрива та посилення екологічних норм.

Країни з середнім і низьким рівнем доходу, включаючи Китай, Індію та інші азіатські країни, продовжуватимуть стимулювати зростання (рис. 3.2). Очікується, що до 2032 року на весь азіатський регіон припадатиме більше половини світового виробництва рослинництва, майже половина виробництва тваринництва та майже три чверті виробництва риби [25]. Зростання виробництва майже повністю буде залежати від продуктивності в цьому регіоні з обмеженими ресурсами.

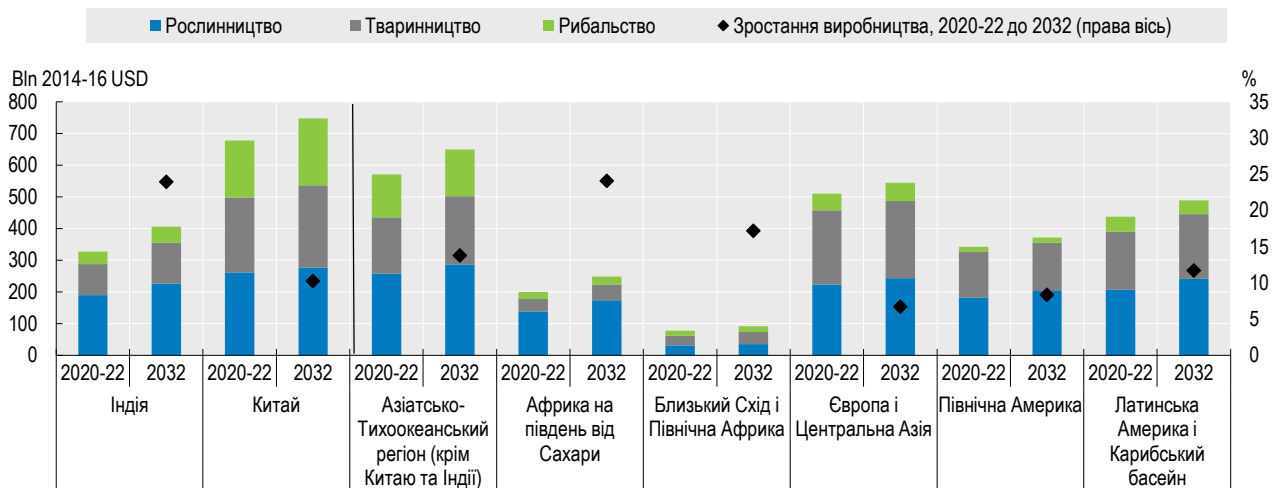

Рис. 3.2. Прогноз світового сільськогосподарського виробництва [25]

Очікується, що виробництво в Африці на південь від Сахари, на Близькому Сході та в Північній Африці значно зросте, хоча і з низької бази. У цих регіонах основна частина сільськогосподарської продукції пов'язана з рослинництвом, але очікується, що виробництво тваринництва більшої вартості зростатиме швидше протягом наступного десятиліття у відповідь на швидке збільшення

населення та урбанізацію. В Африці на південь від Сахари зростання виробництва сільськогосподарських культур буде підтримуватися поєднанням розширення площ, зміни різноманіття культур і підвищення продуктивності; молочне виробництво значною мірою сприятиме зростанню виробництва тваринницької продукції. На Близькому Сході та в Північній Африці зростання виробництва сільськогосподарських культур відбуватиметься головним чином за рахунок підвищення продуктивності, оскільки регіон зіткнувся з серйозними обмеженнями щодо наявності с/г угідь та води. Свійська птиця сприятиме більшій частині збільшення виробництва тваринницької продукції.

Прогнозують, що Європа та Центральна Азія будуть регіоном із найповільнішим зростанням виробництва, переважно Центральною Азією та Східною Європою. «Зростання в основному відбуватиметься за рахунок підвищення продуктивності, оскільки очікується, що довгострокове зниження сільськогосподарського землекористування триватиме, але жорсткіші правила, пов'язані з екологічною стійкістю та добробутом тварин, спричинять тиск на підвищення врожайності» [25].

Очікується, що зростання виробництва в Північній Америці буде обмеженим. Очікується, що рослинництво зростатиме швидше, ніж тваринництво, змінивши тенденцію останнього десятиліття. Зростання виробництва відбуватиметься за рахунок підвищення продуктивності.

У Латинській Америці та Карибському басейні зростання виробництва, за прогнозами, сповільниться порівняно з останнім десятиліттям. Зростання очікується переважно за рахунок рослинництва. Достаток землі в регіоні сприяє значному зростанню виробництва сільськогосподарських культур, яке є похідним від поєднання розширення та інтенсифікації, але очікується, що підвищення врожайності відіграватиме більшу роль через очікуване швидке збільшення внесення добрив. Незважаючи на повільніше зростання виробництва тваринницької продукції, регіон і надалі робитиме великий внесок у світове виробництво.

Глобальне зростання виробництва сільськогосподарських культур буде в основному зумовлене підвищенням продуктивності, а не збільшенням землекористування. Тому необхідні інвестиції у підвищення врожайності та покращення управління фермами.

Інвестиції в сільськогосподарську інфраструктуру, дослідження та розробки, ширший доступ до більш продуктивних сільськогосподарських ресурсів, удосконалення практики управління фермами, включаючи впровадження цифрових технологій автоматизації, є важливими факторами, які підвищують продуктивність у сільському господарстві.

Наявність людського капіталу, зайнятого в аграрному секторі, є ключовим чинником зростання виробництва. Тим не менш, залишаються важливі перешкоди для процвітання людського капіталу в рамках існуючих продовольчих систем.

Сільське господарство в усьому світі розвивається в умовах низки ризиків пов'язаних з численними небезпеками та загрозами, такими як повені, дефіцит води, посуха, захворювання тварин й епідемії, зниження врожайності сільськогосподарських та рибних ресурсів, втрата біологічного різноманіття та погіршення стану навколишнього середовища. На сільське господарство переважно впливають метеорологічні та гідрологічні небезпеки, геонебезпеки, небезпеки для навколишнього середовища та біологічні небезпеки, хоча суспільні небезпеки, такі як збройні конфлікти, технологічні та хімічні небезпеки також становлять потенційну загрозу. Обсяг втрат і збитків, спричинених лихом, залежить від швидкості та просторового масштабу, з якими небезпека взаємодіє з уразливістю та існуючими ризиками, а також від кількості незахищених активів або засобів до існування

2023 рік побив усі існуючі рекорди щодо найвищих температур, зареєстрованих на нашій планеті, що нагрівається, і епізоди екстремальних повеней, штормів, посух, лісових пожеж, спалахів шкідників і хвороб стають щоденними новинами у світових газетах [29]. Оскільки наслідки кліматичної кризи розгортаються, частота та інтенсивність катастроф, пов'язаних із

кліматом, також зростає, що завдає великої шкоди громадам та джерелам існування в усьому світі. Сільське господарство є одним із найбільш вразливих секторів у контексті ризику лиха, враховуючи його глибоку залежність від природних ресурсів і кліматичних умов. Періодично повторювані катастрофи можуть підірвати досягнення продовольчої безпеки та підірвати стійкість агропродовольчих систем.

Виробництво сільськогосподарської продукції залишається вразливим до захворювань рослин і тварин. Нещодавній спалах АЧС (африканської чуми) призвів до значних втрат у виробництві свинини в Східній Азії, а нашість пустельної сарани спричинило значні втрати виробництва в Східній Африці в 2020 році [25].

Історично інвестиції приватного сектору були основним рушієм зростання продуктивності, і очікувалося, що підвищення продуктивності відбуватиметься за рахунок матеріальних ресурсів. Приватні компанії зазвичай інвестували більше в технологічні інновації та дослідження та розробки, пов'язані з розробкою нових сортів рослин, обладнання, обладнання та хімічних речовин, для яких вони могли очікувати повернення інвестицій від прав інтелектуальної власності та прямих продажів фермерам.

Сьогодні відбувається посилення екологічної політики щодо сприяння стійкості сільськогосподарського сектора, що може змінити глобальні моделі виробництва. Така політика передбачає запровадження суворіших стандартів щодо використання хімічних речовин у виробництві та сприятиме новим методам виробництва, зокрема використанню органічних альтернатив. Однак це може призвести до зниження врожайності, і як наслідок підвищення цін на продукти харчування, якщо інші інновації не будуть розроблені або прийняті досить швидко.

Крім того, сільськогосподарське виробництво мають застосуватися новаторські зусилля спрямовані на скорочення викидів парникових газів (ПГ) та зниження вуглецевої інтенсивності сільськогосподарського виробництва, що

зробить ефективний внесок сільськогосподарства в пом'якшення наслідків зміни клімату, як зазначено в Паризькій угоді.

Міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами відіграє фундаментальну роль у сучасному світі, забезпечуючи продовольчу безпеку, стимулюючи економічне зростання та сприяючи сталому розвитку. Її значення стає дедалі більшим у динамічному та складному ХХІ столітті, і в подальшому розвиток такої торгівлі буде формуватися під впливом декількох ключових факторів, таких як

- *зростання населення у світі*, що призведе до зростання попиту на продукти харчування і стимулюватиме торгівлю;

- *зміна клімату*, яка може негативно впливати на врожайність сільськогосподарських культур у деяких регіонах, що призведе до збільшення залежності від імпорту продуктів харчування з інших країн;

- *технологічні інновації в сільському господарстві* сприятимуть підвищенню продуктивності та ефективності сільськогосподарського виробництва, що створить нові можливості для торгівлі та може змінити конкурентну динаміку на світовому ринку сільгосптоварів;

- *цифровізація міжнародної торгівлі агропродукцією*, дозволить виробникам безпосередньо виходити на міжнародні ринки, що сприятиме спрощенню логістичних процесів та зниженню транзакційних витрат;

- *геополітичні фактори* (торговельні війни, політична нестабільність) можуть призвести до порушень ланцюгів постачання та вплинути на потоки міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами;

- *посилення глобалізації та укладення нових регіональних торгових угод* спрощують доступ до нових ринків. Це стимулює зростання міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами, зменшуючи бар'єри для експорту та імпорту;

- *зростаюча зацікавленість у сталому розвитку* акцентується на екологічності продуктів, їх впливу на здоров'я та сталості виробництва, що сприяє зростанню попиту на органічні продукти, продукцію з меншою кількістю

пестицидів та хімічних добрив, а також на товари з етичних джерел та може призвести до нових торгових можливостей для країн, які можуть відповідати цим вимогам;

– *підвищення безпеки харчових продуктів та стандартів якості* які передбачатимуть жорсткіші вимоги до сертифікації та перевірки якості продукції, що підвищить довіру споживачів та сприятиме розширенню ринків збуту;

– *зміна споживчих уподобань* в напрямку інтересу споживачів до здорової їжі, що може призвести до зростання попиту на свіжі фрукти, овочі та інші здорові продукти харчування;

– *державна політика в сільськогосподарській галузі*, оскільки через субсидії, санітарні та фітосанітарні норми та технічні бар'єри для торгівлі, уряди можуть істотно впливати на потоки міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами.

Вплив вищеперерахованих факторів визначатимуть основні перспективні тенденції розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, проте вони ставлять умови насамперед до виробництва агропродукції.

Війна Росії проти України та політичні заходи, запроваджені в багатьох країнах, спровокували подальше зростання цін на енергоносії та добрива, а також збільшили волатильність цін на ці ресурси. Незважаючи на нещодавнє пом'якшення, ризик триваючої невизначеності може змінити виробничі рішення, обмежити використання ресурсів і, як наслідок, пригнітити зростання врожайності, що зрештою загрожуватиме глобальній продовольчій безпеці.

Ефективна співпраця між країнами є ключовим фактором для подолання глобальних проблем, пов'язаних з торгівлею агропродукцією, та для забезпечення справедливого й стійкого розвитку цієї галузі.

Важливість торгівлі в забезпеченні продовольчої безпеки, ймовірно, зросте в майбутньому з огляду на зміни попиту та пропозиції. По-перше, очікується, що триваючі серйозні демографічні зміни в поєднанні з розвитком доходів, харчових уподобань і урбанізації матимуть дедалі більший вплив на глобальні моделі

споживання. У цьому відношенні торгівля може допомогти покращити наявність і доступ до продовольства та сільськогосподарської продукції. По-друге, оскільки очікується погіршення значного несприятливого впливу зміни клімату на сільське господарство та постачання продовольства, торгівля також може сприяти стабільності продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

Торгівля товарами сільського господарства має стратегічне значення у міжнародній торгівельній практиці та відіграє вирішальну роль у світовій економіці, в частині забезпечення продовольчої безпеки, стимулювання економічного зростання, сприяння спеціалізації та ефективності продукції, зміцнення міжнародних відносин, забезпечення доступ до нових технологій та знань.

Аналіз тенденцій експорту і імпорту торгівлі сільськогосподарською продукцією, показав, що світова торгівля у цій сфері є збалансованою та демонструє постійне збільшення обсягів торгівлі с/г товарами як по експорту, так і по імпорту, при чому у кризові роки відбувається різке зростання вартісних показників світової торгівлі продовольством

Вартість світового експорту продовольства з 2005 до 2022 зростає в 3 рази, в номінальному вираженні з 530 млрд.дол. США у 2005 році до 1,66 трлн. дол. США у 2022 році. За ці роки найбільші частки у загальній вартості експорту продовольства припадають на групи «фрукти і овочі», «зернові культури» та «м'ясо та м'ясні напівфабрикати» і в сукупності складають майже 50% у вартості світового продовольства. Зростаючі вартісні тенденції пов'язані зі зростанням виробництва сільськогосподарської продукції.

Аналіз географічної структури міжнародної агроторгівлі на основі показника чистої торгівлі продовольством показав стабільні та посилюючі тенденції у двох регіонах Америки як найбільшого нетто-експортера та Азії як найбільшого нетто-імпортера.

Аналіз динаміки зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією України показав, зростаючий експортний потенціал у цій сфері, який спостерігався аж до 2022 року, коли військові дії призвели до скорочення як показників по експорту, так і по імпорту.

Крім того, частка українського експорту с/г продукції в світовому експорті значно зростає з 4,7% у 2000 році до майже 20 % у 2021 році, однак у 2022 році

ця частка скоротилася до 15,9%. Україна є важливим світовим виробником та експортером сільськогосподарської продукції, такої як зерно та рослинні олії.

Вторгнення росії у 2022 призвело до масштабних руйнувань і викликів для вітчизняної сільськогосподарської промисловості, порушивши виробництво та торгівлю продовольством і поставивши під загрозу продовольчу безпеку України та світу, що зумовило активізувати міжнародні ініціативи у сприянні відновлення торговельних каналів між Україною та світом та зберегти Україні позиції надійного експортера сільськогосподарської продукції, що забезпечує глобальну продовольчу безпеку.

Прогнозні показники розвитку міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією на 2023-2032 рр показують скорочення середньорічного зростання обсягів торгівлі, причому товари, які зробили найбільший внесок у загальне зростання торгівлі агропродовольчими товарами за останнє десятиліття (2013-2022 рр), суттєво скоротять свою частку у наступному прогнозованому десятилітті в загальних обсягах торгівлі. Це стосується таких товарів як кукурудза, соя, пшениця, олійні культури. Крім того прогнозується скорочення в групі «М'ясо» за усіма групами, крім баранини. Натомість очікується зростання по таких товарах як рис, білкові культури, цукор та бавовна.

Важливим фактором, що визначає стан світової торгівлі є виробництво сільськогосподарської продукції. Глобальне зростання виробництва сільськогосподарських культур буде в основному зумовлене підвищенням продуктивності, а не збільшенням землекористування. Тому необхідні інвестиції у підвищення врожайності та покращення управління фермами.

На розвиток сільського господарства впливає низка факторів, як то метеорологічні та гідрологічні небезпеки, геонебезпеки, небезпеки для навколишнього середовища та біологічні небезпеки, хоча суспільні небезпеки, такі як збройні конфлікти, технологічні та хімічні небезпеки також становлять потенційну загрозу.

Посилення екологічної політики щодо сприяння стійкості сільськогосподарського сектора передбачає запровадження жорстких стандартів щодо використання хімічних речовин у виробництві, скорочення викидів парникових газів та зниження вуглецевої інтенсивності сільськогосподарського виробництва, що може призвести до зниження врожайності та підвищення цін на продукти харчування, якщо інші інновації не будуть розроблені або прийняті досить швидко.

Розвиток світової торгівлі сільськогосподарськими товарами буде формуватися під впливом таких ключових факторів, як зростання населення у світі, зміна клімату, технологічні інновації в сільському господарстві, цифровізація міжнародної торгівлі агропродукцією, геополітичні фактори посилення глобалізації та укладення нових регіональних торгових угод зростаюча зацікавленість у сталому розвитку, підвищення безпеки харчових продуктів та стандартів якості, зміна споживчих уподобань, удосконалення державної політики в сільськогосподарській галузі, фактори, які потребуватимуть ретельного аналізу, співпраці на міжнародному рівні та прийняття комплексних стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безсмертна О. Музика Є. Експорт зерна України в умовах війни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. № 1, том 326. С. 14-17. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-2>
2. Брензович К.С., Дубляк О.І. Сучасні тенденції світової торгівлі сільськогосподарською продукцією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 8 (ч. 1). 2016. С. 18-22. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/8_1_2016ua/7.pdf
3. Вдовенко Н. М., Кукса І. М., Ільїн В. Ю., Сахацький М. М. Інноваційна стратегія формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 5 (252). С. 26–33. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28352/1/%d0%a4%d0%a0%d0%92_5_2022-26-33.pdf
4. Григорова-Беренда Л.І., Каверіна К.О. Торговельна політика та зовнішня торгівля Європейського Союзу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2022. № 16. С. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-01>
5. Гук Л. Ринок виявився страшнішим за війну: собівартість виробництва перевищує закупівельну ціну. *Дзеркало тижня*. 2023. 01 лютого. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/rinok-vijavivsja-strashnishim-za-vijnu-sobivartist-virobnitstva-perevishchuje-zakupivelnu-tsinu.html>
6. Дзяд О. В., Гордієнко О. О. Зовнішня торгівля сільськогосподарськими товарами України в контексті угоди про асоціацію з ЄС. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8397>
7. Дугінець, Г. Розвиток світової торгівлі сировинними ресурсами на прикладі сільськогосподарської продукції. *Економічний простір*, № 145. 2019. С.16-31. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/100>
8. Крук С. Україна на світовому аграрному ринку: виклики та тенденції. *Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід* : тези доп. XVII міжн. наук.-практ. конф.

молодих учених і студентів (м. Тернопіль 27-28 березня 2024 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 161-163. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/50076>

9. Ляшенко О., Турський І., Дем'янюк О. Динаміка світової торгівлі пшеницею: аналітичне оцінювання *Цифрова економіка та економічна безпека*. № 2(02). 2022. С. 16-20. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.2-34>.

10. Наумов М., Рибак Г. Основні проблеми експорту зернових культур в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-80>

11. Пати́ка Н. І., При́б К. А. Світовий ринок продуктів тваринного походження та напрями посилення позицій України на ньому. *Modern Economics*. 2019. № 13. С. 194-200. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V13\(2019\)-30](https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-30).

12. Пати́ка Н.І. Тенденції та перспективи розвитку світових сільськогосподарських ринків як орієнтири для посилення українських позицій. *Економіка АПК*. 2019. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901070>

13. Пати́ка Н.І., При́б К.А. Світовий ринок рослинницьких продуктів та позиції України на ньому. *Проблеми системного підходу в економіці*. Вип.№ 1(69), 2019. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/39d9c988-079f-4117-883d-4235864a930f/content>

14. Перегуда, Ю. Експорт та імпорт аграрної продукції в умовах глобального регулювання та міжнародної торгівлі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-92>

15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010, № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

16. Решети́ло В. П., Островський І. А., Можайкі́на Н. В. Міжнародна торгівля аграрною продукцією: сучасні тренди та проблеми продовольчої безпеки України. *Агросвіт*. 2020. № 12. С. 4–9. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.12.4](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.12.4)

17. Русан В. М., Жураковська Л. А. Аграрний сектор України у 2023 році: складники стійкості, проблеми та перспективні завдання. *Національний*

інститут стратегічних досліджень. 14.02.2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_agrosector_15022024.pdf

18. Терещук А. Топ-10 країн-імпортерів української аграрної продукції під час війни. *Юридична газета*. 2023. №7–8 (765–766). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/top10-krayinimporteriv-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produkciyi-pid-chas-viyni.html>

19. Турський І. В., Ляшенко О. М., Дем'янюк О. Б. Світова динаміка валового виробництва продовольства: підхід до аналітичного оцінювання структури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 43. 2022. С. 144-149. URL: <http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/index.php/43-2022>

20. Україна у квітні на третину скоротила експорт агропродукції. *Укрінформ*. 02.05.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3703780-ukraina-u-kvitni-na-tretinu-skorotila-eksport-agroprodukcii-ukab.html>

21. Фахівці оцінили експортний потенціал агропромислового комплексу України. *Agropolit.com*. 18 березня 2024. URL: <https://agropolit.com/news/27858-fahivtsi-otsinili-eksportniy-potentsial-agropromislovogo-kompleksu-ukrayini>

22. Шляхи солідарності ЄС—Україна. URL: Єврокомісія. An official website of the European Union. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_uk

23. European Commission to establish Solidarity Lanes to help Ukraine export agricultural goods. 12 May 2022. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/european-commission-establish-solidarity-lanes-help-ukraine-export-agricultural-goods-2022-05-12_en

24. Mamonova N., Borodina O., Kuns B. Ukrainian agriculture in wartime Resilience, reforms, and markets. 9 November 2023. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>

25. OECD-FAO Agricultural Outlook 2023-2032. 06 Jul 2023. 359 p. URL: <https://doi.org/10.1787/08801ab7-en>

26. Production&Trade: FAOSTAT. Food and Agriculture Organization. URL.:
<https://www.fao.org/faostat/en/#data>.
27. Statistical Pocketbook 2023. World Food and Agriculture (FAO). URL:
https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/28cfd24e-81a9-4ebc-b2b5-4095fe5b1dab/content/cc8166en.html#chapter-2_1
28. Strategic Framework 2022-2031. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Desember. 2021. URL:
<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/29404c26-c71d-4982-a899-77bdb2937eef/content>
29. The Impact of Disasters on Agriculture and Food Security 2023. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome. 2023. 168 p. URL:
<https://doi.org/10.4060/cc7900en>
30. The State of Food and Agriculture 2023. Revealing the true cost of food to transform agrifood systems. DOI: <https://doi.org/10.4060/cc7724en>
31. Trade of agricultural commodities 2005–2022. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL:
<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/b32f9ee9-a721-4e2a-95f9-e60922b3e546/content>
32. Ukraine: Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine. Findings of a nation-wide rural household survey, December 2022. FAO. URL:
<https://doi.org/10.4060/cc3311en>
33. World trade in agricultural products 2000-2022. World Trade Organization (WTO). 2023. URL:
https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_imp_exp_charts_e.htm